

Małgorzata Praczyk-Jędrzejczak

Biblioteka Uniwersytecka w NUKat, NUKat w Bibliotece Uniwersyteckiej

Biblioteka 10 (19), 191-199

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA PRACZYK-JĘDRZEJCZAK

Biblioteka Uniwersytecka w NUKat, NUKat w Bibliotece Uniwersyteckiej*

2 stycznia 2006 roku minął rok od przystąpienia Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu do pełnego współtworzenia katalogu centralnego NUKat. Rocznica skłania do pewnych refleksji.

Analizując tę współpracę należy cofnąć się do roku 2000, a więc do okresu sprzed uruchomienia katalogu centralnego. Od tego bowiem roku datuje się współpraca BU z Centralną Kartoteką Hasel Wzorcowych (CKHW) – bazą, która stała się załącznikiem NUKat.

1. Współpraca BU z CKHW

Centralna Kartoteka Hasel Wzorcowych powstała w 1993 roku i prowadzona była przez biblioteki stosujące oprogramowanie VTLS (Virginia Tech Library System).

Zasady współpracy określone były bardzo jasno – biblioteka musiała odpowiednio przygotować się do pracy, zainstalować odpowiednie oprogramowanie umożliwiające wprowadzanie danych oraz przeszkolić personel. Wypytowano osobę odpowiedzialną za współpracę z CKHW, która zobowiązana była wykazać się odpowiednią wiedzą z zakresu tworzenia różnych rodzajów hasel, uniejętnościami obsługi innego systemu komputerowego oraz przyjąć procedury stosowane w CKHW. Aby dobrze przygotować się do nowych zadań, zorganizowano staże i szkolenia w bibliotekach, które już

* Informacje i dane zawarte w artykule są zgodne ze stanem w lutym 2006 roku.

dla CKHW pracowały. Następnie należało zdać egzamin w BUW – która za CKHW odpowiadała – oraz zorganizować sobie warsztat pracy, przeszkolić współpracowników. 13 czerwca 2000 roku zdałam taki egzamin i właściwie nazajutrz BU przystąpiła do współtworzenia CKHW. Od tego czasu możemy tworzyć nowe i modyfikować już istniejące hasła wzorcowe; wzbo-gacamy tym samym naszą lokalną bazę dbając jednocześnie o jej czystość i spójność prezentowanych danych.

Hasła wzorcowe tworzymy w programie, w którym pracuje kartoteka, obecnie jest to system Virtua. Hasła kopiujemy jednak do naszej bazy lokalnej z kopii CKHW w systemie Horizon, którą posiada Biblioteka Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Możliwy jest import haseł bezpośrednio z oprogramowania Virtua, ale musi mu towarzyszyć zastosowanie konwertera, więc nie ukrywam, że przejmowanie haseł z kopii prowadzonej w systemie Horizon jest po prostu wygodniejsze.

W tym miejscu warto wyjaśnić, że mimo tego, iż pracujemy w różnych systemach bibliotecznych, zarówno CKHW jak i BU tworzy hasła w formacie MARC21 – format danych jest wspólny, trzeba je tylko odpowiednio konwertować do różnych systemów bibliotecznych¹.

Hasła wprowadzane są jednocześnie przez wszystkie współpracujące biblioteki, dlatego nie da się wykluczyć, że w tym samym czasie kilka bibliotek tworzy to samo hasło. Właśnie dlatego baza centralna jest zabezpieczona przed niekontrolowanym wprowadzaniem danych. Takim zabezpieczeniem jest obszar roboczy, tzw. bufor. Do bufora trafiają rekordy utworzone danego dnia. Nazajutrz administratorzy sprawdzają ich poprawność oraz eliminują dublety i dopiero trzeciego dnia rekordy „docierają” do bazy i mogą zostać skopiowane do baz lokalnych oraz użyte w rekordach bibliograficznych. Pracę bufora oraz to, na jakim etapie pracy hasło się znajduje warunkują odpowiednie statusy rekordu.

Podobnie rzecz ma się z rekordami modyfikowanymi. Każda modyfikacja musi zostać dokładnie uzasadniona i udokumentowana, dopiero następnego dnia zostaje zatwierdzona a trzeciego dnia wpływa do bazy zastępując poprzednią wersję rekordu.

W katalogu centralnym obowiązuje zasada odpowiedzialności za utworzony rekord lub proponowane modyfikacje. Dlatego obowiązkowe jest umieszczanie we właściwym polu identyfikatora osoby, która utworzyła lub zmodyfikowała rekord. Rekordy i modyfikacje niepodpisane nie są uwzględniane. Co więcej, sigła wszystkich osób, mających odpowiednie uprawnienia są wcześniej zgłaszane do centrum, w związku z tym praca nie jest anonimowa.

¹ NUKat współtworzą biblioteki stosujące różne systemy biblioteczne. Oprócz Virtui i Horizonta np. Prolib czy Aleph.

Na jakość danych bibliograficznych w naszej bazie ma również wpływ możliwość otrzymywania i odpowiedniej obsługi plików z poprawkami z CKHW. Z możliwością otrzymywania takich plików z CKHW nie było kłopotu od samego początku. Trudności dotyczyły odpowiedniej obsługi tego pliku w naszej bazie. CKHW codziennie przygotowuje plik z rekordami zmodyfikowanymi, który rozsyła do wszystkich współpracujących bibliotek. Rekordy z tego pliku zastępują nieaktualne już odpowiedniki rekordów znajdujących się w danej bazie. Zastępowanie rekordów odbywa się po numerze kontrolnym rekordu, dlatego jest to tak ważny i unikatowy element rekordu, przydzielany przez administratorów NUKat.

W czasie, gdy do BU nie były wgrywane pliki z modyfikacjami, w bazie aktualizowane były tylko te rekordy khw, które modyfikowano w BU. Czynność wykonywano ręcznie poprzez ponowne skopiowanie hasła i połączenie go z jego poprzednią wersją. Były to oczywiście działania niewystarczające, ponieważ efekty pracy pozostałych bibliotek, współpracujących z CKHW były dla nas niedostępne! Każde hasło przed jego użyciem należało sprawdzić w CKHW i porównać jego aktualność.

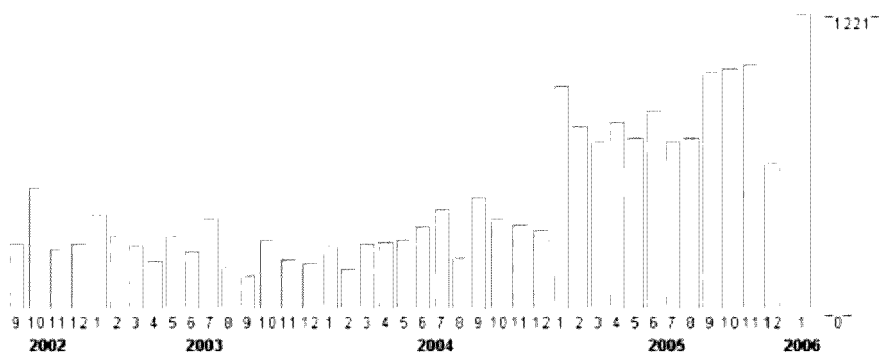
Warto w tym miejscu wspomnieć, że odpowiedzialność za współpracę z CKHW (teraz z NUKat) dzielą dwie osoby: bibliotekarz (zwany w NUKat bibliotekarzem systemowym) oraz informatyk. W BU był okres, kiedy nazwiska takich informatyków zmieniały się zdecydowanie zbyt często, co skutkowało brakiem należytej opieki informatycznej.

Ważnym wydarzeniem był więc moment przystosowania naszej bazy do obsługi plików z poprawkami. Przed codziennym wgrywaniem plików z poprawkami przeprowadzono aktualizację całej bazy BU. Od tego czasu do naszej bazy automatycznie wgrywają się rekordy zmodyfikowane nie tylko w BU ale także w pozostałych 56 bibliotekach². Jest to praca, której kilkuosobowy oddział nie jest w stanie wykonać. Hasła wzorcowe w tym czasie tworzyły w BU 3 osoby.

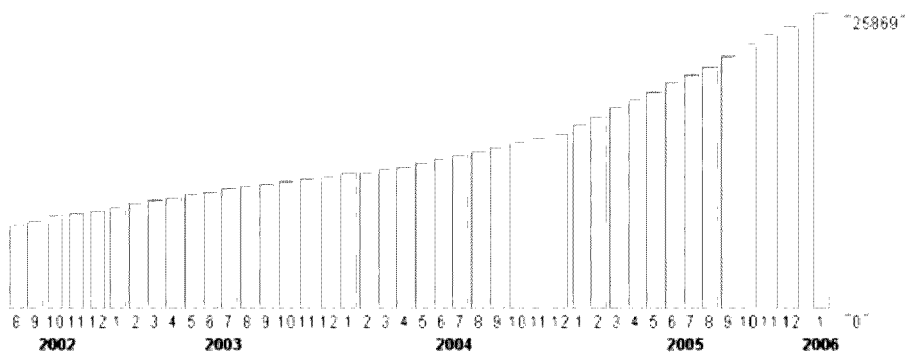
Obecnie formalne hasła wzorcowe tworzy 5 osób (3 osoby w Oddziale Opracowania Formalnego Zbiorów Zwartych, 1 w Oddziale Zbiorów Specjalnych, 1 w Oddziale Opracowania Czasopism). Wyzwaniem dla nas będzie zaangażowanie w tworzenie haseł bibliotek zakładowych. Należy rozważyć taką ewentualność, a sprzyjającą okolicznością jest planowane i częściowo zrealizowane już zgrupowanie bibliotek zakładowych w kilka większych bibliotek wydziałowych. W większych zespołach łatwiej zorganizować specjalistyczne stanowiska pracy.

² Liczba bibliotek na koniec lutego 2006 roku.

Wprowadzone rekordy khw w poszczególnych miesiącach

Przyrost rekordów khw w poszczególnych miesiącach

Ilustracja 1. Statystyka rekordów khw utworzonych przez BU, źródło: strona www NUKat: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=10&sb=POZN+U&stid=1> [dostęp: 20 lutego 2006].

2. Współpraca BU z NUKat

Idea katalogu centralnego, budowanego metodą współkatalogowania i będącego źródłem gotowych rekordów bibliograficznych dla katalogów lokalnych zrodziła się w środowisku bibliotekarzy akademickich. To środowisko już od początku budowania swoich komputerowych katalogów bibliotecznych w systemach zintegrowanych, dążyło do racjonalizacji katalogowania zbiorów poprzez tworzenie i wykorzystywanie wspólnych zbiorów danych wspomagających katalogowanie³. W 1993 roku powstała, wspomniana już

³ M. Burchard, *Katalog centralny NUKat – a małe biblioteki*, w: *Automatyzacja bibliotek publicznych: materiały z ogólnopolskiej konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych”*, Warszawa, 24-26 listopada 2004, Warszawa 2005, s. 126.

i prowadzona przez biblioteki stosujące oprogramowanie VTLS, kartoteka hasel wzorcowych, od 1996 r. działająca jako Centralna Kartoteka Hasel Wzorcowych (CKHW) oraz utworzony w 1995 roku Centralny Katalog Tytułów Czasopism (CKTCz). Obie bazy stanowiły pierwszy etap prac nad Katalogiem Centralnym.

W efekcie wielu starań w lipcu 2002 roku udało się uruchomić współkatalogowanie w ramach NUKat. Jako podstawę budowy wspólnego katalogu, w maju 2002 roku, przeniesiono do NUKat liczącą wówczas ponad 720 tys. rekordów bazę CKHW. W ten sposób baza hasel stała się załącznikiem katalogu centralnego. W dniu 5 lipca 2002 roku rozpoczęto dodawanie do bazy rekordów bibliograficznych. We wrześniu 2002 przeprowadzono migrację katalogu CKTCz.

Od tej pory każda ze współpracujących bibliotek dodaje do wspólnej bazy zarówno rekordy khw, jak również rekordy bibliograficzne. Rekordy utworzone przez inne biblioteki kopiują się z katalogu centralnego do baz lokalnych. Dzięki temu wiele bibliotek w Polsce unika dublowania tych samych czynności, tzn. katalogowania tych samych pozycji.

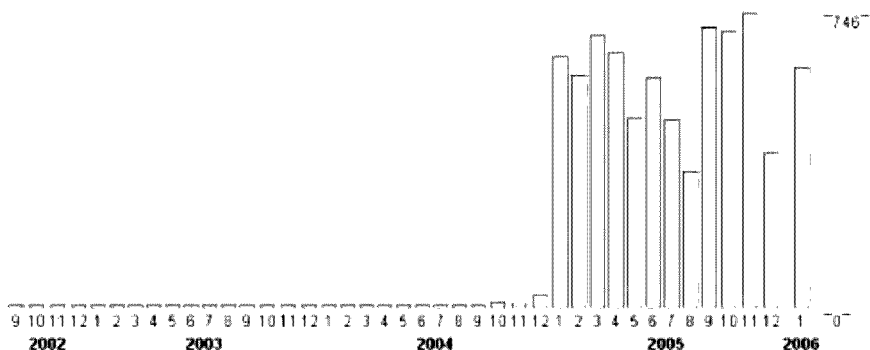
We współkatalogowaniu NUKat obowiązuje zasada, że dokument opracowuje biblioteka, która otrzyma go najwcześniej. Każda następną, zainteresowaną skatalogowaniem tego dokumentu, kopiuje rekord do swojej bazy lokalnej, dodając do rekordu nukatowego symbol swojej biblioteki (siglum). Symbol taki prezentowany jest użytkownikowi jako pełna nazwa biblioteki i stanowi jednocześnie hiperłącze do jej katalogu lokalnego. Dopiero w bazie lokalnej można sprawdzić ilość i dostępność egzemplarzy. NUKat dysponuje gotowym rekordem bibliograficznym oraz informacjami o bibliotekach go kopiujących, nie ma możliwości przechowywania informacji o statusie poszczególnych egzemplarzy. Hiperlink przenosi nas nie tylko do katalogu lokalnego biblioteki, która rekord skopiowała, ale dokładnie do pożądanego przez nas rekordu.

Wszystkie kopiowane rekordy identyfikowane są unikalnymi numerami kontrolnymi, identycznymi z numerami rekordów macierzystych w katalogu NUKat. Umożliwia to automatyczne operowanie danymi np. w zakresie ich modyfikacji.

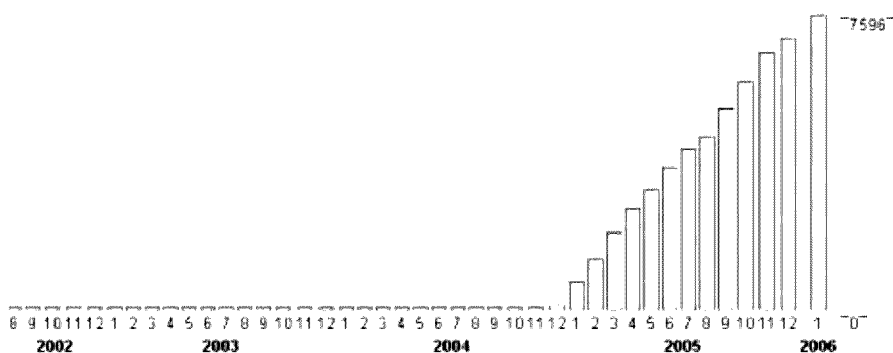
W ten sposób powstał w skali kraju system spójnych, poddających się automatycznej modyfikacji danych, a dla czytelnika – centralny katalog o zbiorach polskich bibliotek.

Jak już wspomniałem wcześniej BU dopiero od roku jest pełnym współtwórcą katalogu NUKat. W zakresie hasel wzorcowych ta współpraca nastąpiła niejako samoistnie, ponieważ zmienił się tylko administrator danych (z CKHW na NUKat) oraz system (z VTLS na Virtua). Ze zmianą tą, osoby opracowujące hasła poradziły sobie znakomicie. Oczywiście, konieczne było zapoznanie się z nowym systemem.

Wprowadzone rekordy bibliograficzne w poszczególnych miesiącach

Przyrost wprowadzonych rekordów bibliograficznych w poszczególnych miesiącach

Ilustracja 2. Statystyka rekordów nowych – wysyłanych do NUKat, źródło: strona www NUKat: http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id_10&sb_POZN+U-&stid_1 [dostęp: 20.02.2006].

BU długo przygotowywała się do wysyłania do NUKatu rekordów bibliograficznych. Spowodowane to było różnicami systemów, w których pracuje BU i NUKat. Rekordy khw od początku współpracy tworzone były przy pomocy oprogramowania, w którym pracuje Centrum. W związku z tym, że rekordy bibliograficzne tworzy kilkadziesiąt¹ osób nie tylko w Oddziale Opracowania Formalnego Zbiorów Zwartych, wiązałyby się to z prze-

¹ Należy również uwzględnić osoby katalogujące w bibliotekach zakładowych, ponieważ ich praca jest również eksponowana w katalogu centralnym. Do NUKat wysłano początkowo sigła wszystkich bibliotek sieci UAM. Warunkiem przyjęcia rekordu do bazy centralnej jest rozpoznawalność i identyfikowalność autorów rekordu. Każda osoba tworząca i zatwierdzająca rekordy bibliograficzne i hasła wzorcowe podpisuje się niepowtarzalnym siglum, które musi zostać zgłoszone do Centrum z podaniem imienia i nazwiska osoby, która się nim posługuje.

Już w pierwszych miesiącach dało się zauważyć korzyści z przystąpienia do współpracy. Z miesiąca na miesiąc zwiększała się ilość rekordów kopiowanych, przez co dało się odczuć korzyści czasowe w opracowaniu zbiorów. Od września 2005 zmieniono normę rekordów kopiowanych z 2 do 4 rekordów na godzinę. W tej chwili ok. 70% bieżącego wpływu opracowuje się kopiując rekordy autorstwa innych bibliotek. Unika się w ten sposób powielania tych samych czynności w wielu bibliotekach.

Ten jednorazowy przyrost rekordów, skopiowanych z listopada, 2003 roku jest efektem jednorazowej akcji dodania siglum do wszystkich dotychczas skopiowanych z UMK przez BU rekordów nukatowych.

Obecnie do bazy BU wgrywane są pliki z modyfikacjami zarówno rekordów haseł jak i rekordów bibliograficznych. Jest to niewątpliwa zaleta wykorzystywania wspólnych rekordów. W związku z tym podjęliśmy decyzję zastępowania starych rekordów, utworzonych przed przystąpieniem do współkatalogowania, rekordami nowymi – nukatowymi. Taka zamiana rekordów odbywa się przy okazji retrokonwersji. Rekordy, których nie ma w bazie NUKat, a utworzone zostały wcześniej w BU lub bibliotekach sieci, są ponownie kontrolowane (muszą być zgodne z obecnie obowiązującymi zasadami katalogowania) i wysyłane do katalogu centralnego, aby inne biblioteki mogły również z nich skorzystać.

Mówiąc o przystąpieniu BU do pełnej współpracy z NUKatem, nie można zapomnieć o pracy i pomocy informatyków. To na ich barkach spoczywała odpowiedzialność przygotowania odpowiednich programów i konwerterów. Wiedzieliśmy jaki efekt musimy osiągnąć, ale rozwiązania techniczne należało pozostawić fachowcom. Przed przystąpieniem do współpracy należało informatycznie przygotować naszą bazę oraz usunąć z niej różnego rodzaju błędy i rozbieżności. Przeprowadzono aktualizację lokalnej khw o rekordy zmodyfikowane w czasie, kiedy do BU nie były wgrywane pliki z modyfikacjami. Powstało sporo programów sprawdzających poprawność bazy i wpływających do niej danych. Wszystkie rozbieżności rejestrowane były i są w postaci raportów o błędach. Obsługa takich raportów musi być jednak ręczna i każdy błąd, który wykaże system trzeba zweryfikować i ewentualnie poprawić. Praca nad raportami o błędach jest czasochłonna, ale daje pewność czystości i spójności danych w systemie.

W 2005 roku udało się wprowadzić wiele istotnych zmian w procesie opracowania zbiorów. Przez cały rok borykaliśmy się jednak z trudnościami technicznymi związanymi m.in. z niedoskonałością konwertera. Nie zostały w nim przewidziane wszystkie rozwiązania lokalne, które należało wprowadzić. Konwertowały się pola, które do katalogu centralnego nie powinny wchodzić i odwrotnie. Musieliśmy także zapewnić sobie ochronę pól lokalnych przed ich zagranieniem rekordami nukatowymi, w których nie były stosowa-

wane. Poprawki należało nanosić ręcznie. W pewnym momencie powstała lista problemów, które informatycy musieli rozwiązać. Dobrym posunięciem okazało się wytypowanie jednego informatyka odpowiedzialnego za współpracę z Oddziałem Opracowania Formalnego Zbiorów Zwartych. Poszczególne punkty z listy problemów są w ten sposób sukcesywnie realizowane, a problemy rozwiązywane.

Ciężka praca całego zespołu zaowocowała osiągnięciem wysokiego, 9 miejsca, na liście bibliotek ułożonej wg ich aktywności w NUKat. Pozycja ta cieszy tym bardziej, że ok. 30% rekordów utworzonych w BU a wysłanych do NUKat to wydawnictwa wydane przed 1945 rokiem. W pewnym uogólnieniu można powiedzieć, że stanowią Narodowy Zasób Biblioteczny. Należy podkreślić duży stopień trudności opracowywania takiego materiału a czasochłonność potęguje konieczność sprawdzania tych pozycji w źródłach: w bibliografii narodowej czy *Bibliografii polskiej* Estreichera. Pozycję 9 w rankingu traktujemy więc jako wielki sukces. A to dopiero pierwszy, niełatwy rok naszej pełnej współpracy z NUKat.